

István Csapláros

Juliusz Słowacki po fińsku

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 14-15, 149-154

1979-1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

István Csapláros

JULIUSZ SŁOWACKI PO FIŃSKU

Pamięci Viktora Kustaa Trasta

Juliusz Słowacki nie miał szczęścia do narodów niesłowiańskich w Europie Wschodniej, pozostając przez długi czas nieznanym wśród Węgrów, Finów i Rumunów. Przypadkowi jedynie można zawdzięczać, że *Mazepę* wystawiono właśnie w stolicy Węgier w 1847 r. i — co charakterystyczne dla ówczesnych stosunków literackich — Słowacki nawet nie wiedział o prapremierze swej sztuki¹. Przypuszczalnie pewną rolę odgrywała okoliczność, iż obok europejskiej popularności Mickiewicza, przekłady utworów Słowackiego na języki obce zostały znacznie opóźnione. Na język niemiecki² zaczęto go tłumaczyć dopiero w latach czterdziestych, gdy prawie wszystkie ważniejsze dzieła Mickiewicza zostały już dawno opublikowane w językach europejskich³. Recepcja twórcy *Anhellego* we Francji nastąpi jeszcze później, bo dopiero w drugiej połowie XIX w.⁴ Istniejące przekłady na języki obce nie mogły jednak funkcjonować w takim kraju jak Finlandia, gdzie w dobie romantyzmu literatura piękna tworzona była jeszcze w języku szwedzkim, w rozwój literatury w języku narodowym zaczął się dopiero w połowie XIX w.

Adam Mickiewicz, dzięki stosunkowo wczesnym przekładom na języki obce oraz dzięki swojej roli politycznej, już w ostatnich latach XIX w. został zaprezentowany czytelnikom fińskim na łamach przodującego wówczas czasopisma „Valvoja”. Inne natomiast czasopisma już na przełomie XIX i XX w. drukowały jego drobniejsze utwory po fińsku. Z okazji setnej rocznicy urodzin Mickiewicza późniejszy slawista fiński Julius Jooseppi Mikkola napisał artykuł, do którego załączył fiński przekład „Wielkiej improwizacji” w tłumaczeniu znanego poety Otto Manninena. Z okazji setnej rocznicy ukazania się *Pana Tadeusza* wybitny pisarz fiński, Antero Veikko Koskenniemi, wygłosił na ten temat odczyt, kilkakrotnie przedru-

kowywany w zbiorowych wydaniach pism tego autora. Poprzednio, jeszcze w roku 1921, *Pan Tadeusz* ukazał się po fińsku wraz z niewielką monografią o poecie, pióra sławisty i polonisty Viktora Kustaa Trasta ⁵.

Juliusz Słowacki występował dotychczas jedynie w podręcznikach historii literatury, bądź też w encyklopediach. W historii literatury polskiej w języku fińskim wyżej wspomnianego J. J. Mikkoli ⁶, później zaś w hasle poświęconym literaturze polskiej tegoż autora w encyklopedii ⁷ został Słowacki potraktowany po macoszemu w porównaniu z Mickiewiczem. Jednakże w encyklopedii z początku naszego stulecia tenże profesor J. J. Mikkola poświęcił już Słowackiemu bardzo obszerne i wyczerpujące hasło ⁸.

Po roku 1930, w okresie politycznego zbliżenia polsko-fińskiego, ukazało się kilka artykułów, w których mówi się o autorze *Balladyny*; np. artykuł bliżej nie znanej Elizabeth Lisitzin poświęcony został trzem wielkim postaciom romantyzmu ⁹. Artykuły tego rodzaju bez ilustracji literackich nie spełniły jednak swego zadania.

Kto wie, jak długo pozostawałby Słowacki nieznanym na ziemi fińskiej, gdyby nie Wiktor Trast, który otrzymał zlecenie na przygotowanie antologii *Złota Księga literatur słowiańskich*, dzięki której rozszerzyła się w znacznej mierze znajomość literatury polskiej w Finlandii.

Czy Trast był przygotowany do tego zadania i jaki był przebieg jego życia? Urodził się w 1878 r. w Piotrogradzie w środowisku słowiańskim. Już wcześniej zaczął się interesować sonetami Adama Mickiewicza. Studia sławistyczne odbywał w Moskwie w latach 1902—1904, po czym wykładał język rosyjski w gimnazjum w Numers we wschodniej Finlandii. Następnie wykładał język niemiecki i rosyjski w Tornoi przy granicy fińsko-szwedzkiej, od 1915 do 1926 r. pracował w szkolnictwie w Tisamle, zaś od 1926 r. był wykładowcą fińskiego w liceum żeńskim w Helsinkach. W trakcie pracy zawodowej poświęcał wiele czasu na tłumaczenie literatury polskiej i słowiańskiej. Za zasługi został odznaczony przez państwo polskie Orderem Polonia Restituta ¹⁰. Zmarł 30 stycznia 1953 r. ¹¹

We wspomnianej *Złotej Księdze* literatura polska zajmuje 317 stron ¹². Należy dodać, że zasługą Trasta jest nie tylko redakcja tej antologii, lecz również przełożenie znacznej części utworów literackich, dotychczas niedostępnych w języku fińskim. Przetłumaczył fragmenty *Pociągu* G. Daniłowskiego, *Wilk, psy i ludzie* A. Dygasińskiego, oraz obszerną scenę z *Dam i huzarów* A. Fredry, *Pieśń Legionów Polskich*, opowiadania J. Kadena-Bandrowskiego, kilka wierszy J. Kochanowskiego i J. Kasprowicza, jak również niektóre fragmenty z powieści Sienkiewicza.

Z wielu istniejących przekładów polskich romantyków wybrał drugą scenę z III części *Dziadów* („Wielka improwizacja”) ¹³, *Odę do młodości* i trzy *Sonety krymskie* Adama Mickiewicza ¹⁴. Redaktor *Złotej Księgi literatur słowiańskich* z pewnością był świadom, iż czytelnicy fińscy dobrze

już znają Mickiewicza, bowiem w 1930 r. ukazał się już *Konrad Wallenrod* i *Grażyna* nakładem Fińskiego Towarzystwa Literackiego w jego przekładzie. Z Krasińskiego dał jedynie fragmenty *Nie-Boskiej komedii* w przekładzie sławisty i ugrofinisty Jalo Kalima¹⁵. Dramat ten bowiem ukazał się w całości jeszcze w roku 1909 po fińsku. Polska komedia okresu romantyzmu była reprezentowana w tłumaczeniu Trasta przez ósmą scenę z II aktu *Dam i Huzarów* A. Fredry¹⁶.

I teraz następuje zadośćuczynienie dane Słowackiemu, bowiem redaktor tomu — jak gdyby chcąc nadrobić dotychczasowe zaniedbanie — najwięcej miejsca poświęcił właśnie temu poecie. Przekłady redaktora tomu poprzedzone zostały czterostronicową mikromonografią. Po omówieniu życia polskiego poety i dramaturga Trast krótko przedstawił jego ważniejsze dramaty: *Kordiana*, *Mazepę*, *Balladynę* i *Horsztyńskiego*. W związku z podróżami poety krótko scharakteryzował znaczenie *Anhellego*, a następnie *Lilii Wenedy*, *Beniowskiego*, *Księdza Marka*, *Snu srebrnego Salomei* oraz *Genezis z Ducha*. W ciekawym przeglądzie Trasta nie zabrakło też charakterystyki stosunku poety do współczesnych: Mickiewicza, Krasińskiego i Towiańskiego. W ostatnim akapicie wstępu wspomniano o sprowadzeniu zwłok z cmentarza na Montmartre i złożeniu ich w Grobach Wawelskich¹⁷.

W tej antologii redaktor wykorzystał wiele istniejących już przekładów fińskich utworów polskich poetów i pisarzy. Jeśli chodzi natomiast o Słowackiego, zupełnie nieznanego dotąd w kraju Tysiąca Jezior, dał we własnym przekładzie jeden poemat, fragmenty dwóch sztuk teatralnych i trzy znane wiersze.

Tak więc polskiego romantyka reprezentują w antologii takie wiersze, jak odzwierciedlający tęsknotę za ojczyzną *Hymn o zachodzie słońca* ze wzruszającym refrenem „Smutno mi Boże”¹⁸, patriotyczny wiersz *Rozmowa z piramidami*¹⁹ i *Testament mój*, w którym poeta wyraża przekonanie, że dopiero po śmierci zostanie właściwie oceniony²⁰. Po tych wierszach następuje jeden z najpiękniejszych poematów Słowackiego, pełen smutku *Anhelli*, zawierający w obrazie wygnańców syberyjskich aluzję do stosunków na emigracji i głoszący ostateczne zwycięstwo rewolucji²¹.

Trast dobrze znał Słowackiego. Nie zapomniał więc przedstawić jego dramatów romantycznych, a przede wszystkim udratyzowanej baśni, *Balladyny*, której ludowe i fantastyczne wątki mogły być bliskie prastaremu światu *Kalevali*²². Bardziej tradycyjną formę dramatów Słowackiego reprezentował w tym wyborze *Mazepa*, przedstawiający interesujące, romantyczne sceny z polskiego świata szlacheckiego w XVII w. *Mazepa* w tej antologii reprezentowany jest dość obszernie przekładem sceny 9 i 10 z II aktu, sceny 3 z III aktu i po jednym fragmencie z IV i V aktu²³.

W prezentacji romantyków polskich, zarówno pod względem wyboru,

jak i objętości, wybija się portret literacki twórcy Anhellego, co świadczy o dobrym smaku literackim V.K. Trasta.

Innym zagadnieniem jest problem, skąd Trast zaczerpnął materiały do przedstawienia twórczości Słowackiego? Dla nauczyciela języka rosyjskiego mogły być dostępne przełożone już wówczas na język rosyjski *Anhelli, Balladyna i Mazepa*²⁴. Mogli mu pomóc w konstruowaniu antologii literatury polskiej do *Złotej księgi literatur słowiańskich* także pisarze polscy, przyjaciele Finlandii (Kazimiera Zawistowicz, Bohdan Kutylowski, Maria Krahelska-Tołwińska lub też Sulo Haltsonen), a może też i lektor języka polskiego na uniwersytecie w Helsinkach. W trakcie redagowania tej antologii Trast był już znany i uznany w Polsce jako autor fińskiego przekładu *Pana Tadeusza*, monografii o Mickiewiczu itd.

Niestety po tej jedynej prezentacji twórczości Słowackiego nastąpiła przerwa trwająca do dnia dzisiejszego. Po wojnie dwukrotnie jedynie wspomniano o poecie z okazji obchodzonych rocznic. W setną rocznicę śmierci autora *Hymnu o zachodzie słońca* znany językoznawca i tłumacz wielu polskich dramatów i powieści, Jalo Kalim, napisał artykuł na łamach popularnej gazety stołecznej²⁵, zaś 10 lat później anonimowy autor wydrukował artykuł okolicznościowy z okazji 150 rocznicy urodzin naszego poety, na łamach czołowej gazety ukazującej się w Finlandii środkowej²⁶. Ostatnio mówią o Słowackim jedynie popularne historie literatury powszechnej, jak np. redagowana przez wybitnego historyka literatury Rafaela Koskimiesę²⁷.

*
* *

Ograniczyłem się do przedstawienia faktów dotyczących recepcji Słowackiego w Finlandii. Okazuje się, że nasze wiadomości o recepcji literatury polskiej w Finlandii nie są kompletne. Dopiero specjalne badania mogą dać pełną orientację w materiale faktograficznym²⁸. Nie mogłem zająć się natomiast filologicznym zbadaniem tekstów fińskich, zbyt słabo znam bowiem język fiński. Wierzę jednak, że nadejdzie czas, gdy narodzi się generacja polskich finnistów, zdolnych do podjęcia wspomnianych tu i innych zadań. Wśród absolwentów Katedry Filologii Węgierskiej w Warszawie jest już kilku entuzjastów literatury fińskiej (np. Joanna Trzcńska-Mejor, Andrzej Leszczyński, Bożena Kłosek, Grażyna Dzierżko), na których można by w przyszłości liczyć. Ostatnio powstały cztery prace magisterskie z dziedziny finnistyki. Andrzej Leszczyński, autor dwóch artykułów publikowanych na łamach „Rocznika Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza”, w swej pracy magisterskiej przedsięwziął już porównawczą analizę fińskiego przekładu *Pana Tadeusza*. Joanna Trzcńska-Mejor przygotowała bibliografię recepcji literatury fińskiej w Polsce, ja zaś przy-

gotowałem do druku stroną odwrotną, czyli bibliografię literatury polskiej w Finlandii. Artykuł ten opiera się na zebranych materiałach do tej właśnie bibliografii. Wyzyskam je również przygotowując materiały do nowej antologii literatury polskiej w języku fińskim.

Przypisy

¹ A. Sieroszewski, *Mazepa na scenach węgierskich w latach 1847-1856. Sceniczny debiut Słowackiego*. „Pamiętnik Teatralny” 1959 nr 1-3 s. 296-316 oraz tenże, *Słowacki na Węgrzech (1847-1958)*, tamże, nr 5 s. 139-150. Por. także S. Łukasik, *Rayonnement de la poésie de Mickiewicz* w: S. Łukasik, *Pologne et Roumanie*. Paris 1938 s. 125-128. Nazwisko Słowacki nawet nie figuruje w rozdziale pt. *Influences littéraires et rapports intellectuels*, tamże, s. 111-138.

² M. Fischbach-Poespelova, *Polnische Literatur in Deutschland*, Meissenheim/Glan 1960, s. 30.

³ Tamże, s. 25-26.

⁴ J. Lorentowicz, A. M. Chmurski, *La Pologne en France*, Paris 1935, t. I, s. 29-30, 138.

⁵ A. Kral-Leszczyński, *Znajomość twórczości Adama Mickiewicza w Finlandii*. „Rocznik XII Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza”. Warszawa-Łódź 1977, s. 71.

⁶ J. J. Mikkola, *Puolan kirjallisuus. Yleinen kirjallisuuden historia kuvitetu. Neljäs osa*. Helsinki Otava 1905. Literatura polska na stronach 467-530. Tu figuruje również portret Juliusza Słowackiego.

⁷ *Puolan kieli ja kirjallisuus. Tietosanakirja, seitsemäs osa* (t. 7). Helsinki 1915, s. 1126.

⁸ Tamże, *Kahdeksas osa* (t. 8). Helsinki 1916 s. 118-119.

⁹ *Puolalaisen romantikan kolme suurta hahmoa*. „Nuori Voima” 20 X 1933.

¹⁰ *Aikalaiskirja* 1934. Helsingissä 1933, s. 688.

¹¹ *Kuka kukin oli. Who was who in Finland*. Helsingissä 1961, s. 529.

¹² V. K. Trast, *Slaavilaisten kirjallisuksien kultainen kirja*. Porvoo 1936, s. 375-692. Może jednak warto odnotować treść tej antologii: *Przegląd ogólny dziejów literatury polskiej* (s. 375-397), J. Kochanowski (398-403), A. Fredro (403-411), *Jeszcze Polska, Warszawianka* (412-416), A. Mickiewicz (416-462), Z. Kraśniński (511-526), H. Sienkiewicz (526-552), E. Orzeszkowa (553-568), A. Dygasiński (568-575), W. Sieroszewski (575-608), J. Kasprówicz (608-613), K. Przerwa-Tetmajer (614-636), S. Żeromski (636-651), W. S. Reymont (651-665), S. Wyspiański (666-671), J. Kaden-Bandrowski (671-691) oraz K. Wierzyński (691-692). Ocena wyboru nie należy do hungarysty...

¹³ V. K. Trast, *Slaavilaisten...*, op. cit., s. 430, 440. *Bibliografia* I. Słiwińskiej, W. Roszkowskiej oraz S. Stupkiewiczza, *Adam Mickiewicz. Zarys bibliograficzny*. Warszawa PIW 1957 nie uwzględnia tej pozycji, zob. s. 68.

¹⁴ V. K. Trast, *Slaavilaisten...*, op. cit., s. 420-429. Wyżej wspomniana Mickiewiczowska bibliografia nie zna tego przekładu (zob. s. 22), jak również nie uwzględnia przekładów fińskich *Sonetów krymskich*, por. s. 42.

¹⁵ V. K. Trast, *Slaavilaisten...*, op. cit., s. 512-526. Nowy Korbut zna stary,

pełny przekład fiński *Nie-Boskiej Komedii*, ale nic nie mówi o naszym fragmencie.

¹⁶ *Naiset ja hussarit* (fragm. II *Naytös*, 8: kontaus), suom. V. K. Trast, *Slaavilaisten...*, op. cit., s. 403-411. *Bibliografia literatury polskiej Nowy Korbut. Romantyzm*, t. 7. A-J. Warszawa 1968, PIW, s. 332-333 nie zna tego przekładu, nie wie o licznych przedstawieniach Fredry na scenach fińskich.

¹⁷ V. K. Trast, *Slaavilaisten...*, op. cit., s. 462-465.

¹⁸ *Himni*. V. K. Trast, *Slaavilaisten...*, op. cit., s. 465-467.

¹⁹ *Keskustelu pyramidien kanssa*, tamże s. 467-468. Wiktor Hahn zna ten przekład fiński. Zob. *Bibliografia J. Słowackiego*, 1952, s. 522.

²⁰ *Testamenttini*, tamże, s. 468-470. W *Bibliografii* W. Hahna s. 542.

²¹ Nie jest to pełny przekład *Anhellego*, tylko tekst rozdziałów I, II, VIII, X, XI, XIII, tamże, s. 470-483. W. Hahn nie zna przekładu fińskiego, zob. *Bibliografia J. Słowackiego*, z. 3, s. 210.

²² *Balladyna*, tamże, s. 486-497. Stanowi to jedynie jeden fragment aktu I. Przed tekstem portrety: Słowackiego, Krasińskiego, Orzeszkowej i Sieroszewskiego.

²³ *Mazepa*, tamże s. 497-511. Nie miałem dostępu do z. 4 *Bibliografii* Hahna, nie mogłem ustalić, czy to jest znany w Polsce przekład *Balladyny* oraz *Mazepy*.

²⁴ *Angelli. Poema*. Per. A. Vinogradova, Moskwa 1912, szd. Musaget. *Mazepa*, tragedia v 5 avtach. Per. Al. Voznesenskogo. St. Petersburg 1910. „Teatr i Iskustvo”. — *Tri Dramy. Balladina. Lilla Veneda. Geliior-Elion*. Per. stichami K. D. Balmonta. Moskwa 1911, Izdanie M. i S. Sabasnikovych. Por. *Książka polska za granicą 1900-1933*. Warszawa 1933, s. 210-211.

²⁵ J. Kalima, *Julius Slovackin muisto*. „Uusi Suomi” 1949, nr 94.

²⁶ *Juliusz Słowacki syntymän 150-vuotismuisto*. „Hämeen Sanomat” 4 IX 1959.

²⁷ R. Koskimies, *Maailman kirjallisuus*, t. II. *Romantiikka*. Helsinki 1964, s. 340-341.

²⁸ I. Csapláros, *Recepcja twórczości Żeromskiego w Finlandii w: O Żeromskim*, 1976, s. 235-242.

Zofia Wójcicka

ZAPISKI O JULIUSZU SŁOWACKIM I JEGO UTWORACH W DZIENNIKU HIPOLITA BŁOTNICKIEGO

W 1959 r. J. Starnawski zwrócił uwagę na opublikowany w „Gazecie Wieczornej” (Lwów, 4 IV 1920) artykuł J. Kallenbacha pt. *Z pobytu Juliusza Słowackiego w Paryżu*. Z myślą o przygotowywanych książkach na temat życia i twórczości poety przedrukował fragment artykułu zatytułowany *Z pamiętniczka H. Błotnickiego* (wypowiedzi z datami: 25 II, 27 II, 14 IV, 16 IV, 20 IV, 30 IV 1832) i zaznaczył, że materiał rękopiśmienny, na